

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 9, Issue 4, December 2021, p. 13-32

Received	Reviewed	Published	Doi Number
01.12.2021	22.12.2021	31.12.2021	10.29228/ijlet.55015

The Meaning Categories of -sA, the Conditional Mood Affix, in Yunus Emre's Works

*Emine GÜLER**

ABSTRACT

Language is a phenomenon which still keeps its mystery with its magic order and its broad range of expression even though it has been much studied on for centuries. This characteristic requires that the studies about the language should be updated and novel approaches together with traditional ones have begun to be benefited thanks to this characteristic. In particular, *the meaning* which is focused upon by semantics has been excluded from word and sentence patterns, and the meaning of *utterance* has been more focused upon by assuming that all exterior and interior language elements affect the context. Structural elements have proved to be dealt with in a functional way, and therefore, it has demonstrated that morphemes named according to their prevalent functions are indeed multifunctional and they indicate different meaning categories in utterances. The -sA affix which serves as a subject of this study is primarily called conditional mood because of its indicating a condition and it is categorised into subjunctive moods. The meaning permeability among moods, that is to say, substitution of mood usage among each other and mood morphemes in utterances marking more than one meaning category (modality) are essential to the conditional mood affix, as well. Divan and Risâletü'n-Nushiyye by Yunus Emre, who was of momentous sufis in the period of Old Anatolian Turkish due to his ability to use language and the universal lyrism effects in his poems have been studied in this research and the utterances in which conditional mood affixes take place have been sorted out in terms of meaning. It has been found out that the conditional mood affix indicates many different meanings apart from conditional mood in these religious works. This is important in the sense that 13th Century's Turkish had the ability to produce unlimited meanings within the range of limited morphemes

Key Words: Yunus Emre, conditional mood, meaning, linguistics.

Yûnus Emre'nin Eserlerinde Şart Eki -sA'nın Anlam Kategorileri

ÖZET

Dil, büyüdü düzeni ve ifade alanının enginliği ile asırlardır üzerinde araştırmalar yapılmasına rağmen halen gizimini koruyan bir olgudur. Dilin bu yönü, üzerine yapılan çalışmaların da güncellenmesini gerektirmiş, geleneksel bakış açıları yanında yeni yaklaşımlardan faydalanılır olmuştur. Özellikle semantiğin odaklandığı *anlam*, *sözcük* ve *cümle* kalıplarının dışına çıkarılmış, dil içi ve dil dışı bütün unsurların bağlamı etkilediği kabul edilerek *sözce* anlamına ağırlık verilmiştir. Yapısal unsurlar işlev odaklı ele alınmaya başlanmış ve bu durum baskın işlevine göre adlandırılan biçimbirimlerin aslında çok işlevli olduğunu ve sözceler de farklı anlam kategorilerini işaretlediğini göstermiştir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden -sA eki birincil anlam alanı olan şart bildirme işlevinden dolayı şart eki olarak adlandırılır ve tasarlama kipleri içerisinde yer alır. Özellikle tasarlama kipleri arasındaki anlam geçirgenliği yani kiplerin birbirinin yerine kullanılabilmesi ve sözcelerdeki kip biçimbirimlerinin birden fazla anlam kategorisini (kiplik) de işaretleyebilmesi şart eki için de geçerlidir. Bu çalışmada dili kullanma kabiliyeti ve şiirlerindeki lirizmin evrensel düzeydeki etkileriyle *Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'* nin mühim mutasavvıflarından Yunus Emre'nin Divan ve Risâletü'n-Nushiyye adlı eserleri incelenmiş ve şart ekinin bulunduğu sözceler, anlam kategorilerine ayrılmıştır. Dini içerikli bu eserlerde şart ekinin şart dışında pek çok farklı anlam alanını işaretlediği tespit edilmiştir. Bu durum 13.yy. Türkçesinin sınırlı biçimbirimlerle sınırsız anlam üretebilme kabiliyetini göstermesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, şart eki, anlam, dilbilim.

* Dr. Türkçe Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı, guleminee@gmail.com ORCID: 0000-0001-5287-8702

1.Giriş

Dilin çok yönlü niteliği, dil incelemelerinin de çok yönlü olmasını gerektirmektedir. Biçimbirimlerin çok işlevli yapısı ve işaretledikleri anlam kategorilerinin tespiti 19.yy.sonrası gelişen işlevsel dilbilim yaklaşımlarının ilgilendiği önemli konulardan olmuştur. Türkçede işlev özellikleri nedeniyle bildirme ve tasarlama olarak iki grupta ele alınan *kip* kavramı, anlamın biçimle işaretlendiği bir olgudur. Kiplerin işaretledikleri anlam kategorileri ise *kiplik* olarak adlandırılır ve kipi de içine alan geniş bir kavram alanını temsil eder. Kip ve kipliğin iç içe geçmiş bu özelliğinden dolayı kip işaretleyicileri asli işlevleri olan kiplik alanları işaretlemek dışında başka kiplik alanları da işaretleyebilmektedir. Bu durum biçimbirimlerin zamanla yeni işlevler kazanarak çok işlevli hale gelmesiyle ilgilidir.

Fiil kök ya da gövdelerine eklenerek şart kipi/kipliği işaretleyen *-sA* eki de çok işlevli kip eklerinden biridir. Şart eki *-sA*, tasarlama kipleri içerisinde hem fiile hem de isme gelebilen tek kiptir. Ekin kökenine dair farklı görüşler vardır: “Radloff (1987: 96) ekin *-sI/-si* (belki de *-sıq/sik* ekinin kısaltmış şekli) kaybolmuş *hareket ismi* (Nomen actionis) ekine bağlanabileceğini ve *-sAr* ekinin *açsı(q) + ar > açsar, ärsi(k) + ür > ärsär* biçiminde *-sI* isim-fiil *+r* ortaç eklerinin birleşmesinden meydana gelmiş olabileceğini belirtir. Altay dil biliminin kurucusu G. J. Ramstedt (1913-1918: 120-126), *-sA(r)* ekinin *-sA-r* biçiminde oluştuğunu, ekin sonundaki *-r*'nin geniş zaman eki olabileceğini belirtmiştir. Ramstedt, eylem eki *sa-*'nın **sa* eylem eki olmadığı; bu eylem ekinin Türkçedeki *say-* ‘saymak’, *san* ‘sayı, adet, hesap’, *sana-* ‘hesaba katmak, düşünmek’ sözlerinin kökü olan *sa-* eylemi ile kökence bir ilgisi olmadığını düşünmektedir. Bang’a göre (1923: 117), *-sAr* morfemi, *sa-*, “saymak, sanmak, düşünmek, istemek”+geniş zaman eki *-r* şeklinde türemiş olmalıdır. Kononov (1980: 91) da, bu biçimin *-sA*'ya *-r* geniş zaman ekinin eklenmesiyle oluştuğu görüşündedir. Baskakov (1953: 46), *-sA* ekinin, *-İg* fiil ismi *+sA* biçimine *-(X)r* ortaç ekinin getirilmesiyle meydana geldiği fikrindedir. Tenişev (1971), günümüz Türkçesinde ve diğer Altay dillerinde bulunan düşünme, konuşma, yapma bildiren eylemlerin aynı köke dayandırılabilceğini belirtmiş ve bu sözlerin *-sA(r)* ile ilişkisi üzerinde durmuştur. Bazin (1979: 60), bu ekin, tasvirî yardımcı fiil *sa-* “düşünmek, tasarlamak, hesaplamak”tan geldiğini kabul etmiştir. Räsänen (1957) de *-sA(r)* ekini *-sA ~ -sI* “birşey istemek” < *sa-* “saymak, düşünmek, istemek, zannetmek” anlamlarına gelen bir fiile bağlar. Clauson (1972: 781) da, eki, Bang, Tenişev, Bazin ve Räsänen gibi *sā-* “saymak” fiiline dayandırmaya çalışmış, *sa:na-* fiilinin de bu kelimeyle ilgili olduğunu belirterek, bu *sā-* şeklini ekin hiçbir yerde kullanılmayan orijinal şekli olarak değerlendirmiştir. Hamilton da (1998: 259), *-sar/-sär; -sal/-sä* ekinin istek ve dilek bildiren; soru ya da belirsizlik zamiriyle kullanıldığında ise olabilirlik ya da şart anlamı veren fiil eki olduğunu belirtmektedir. Kuznetsov (1995: 217-218) *-sar~-sa* şart, *-(ş)ar* üleştirme sayı ve *-lar* çokluk eklerinin kökeninin bir olduğunu savunmuş; şart ekinin kökeninin *sa-* “saymak, sanmak” fiilinden kaynaklanan ve “sayarak/sanarak” anlamına gelen *sayu* zarf-fiili olduğunu iddia etmiştir” (Aktaran: Yaylagül, 2002).

Ekin kökeniyle ilgili görüş bildiren yabancı araştırmacıların büyük bölümü, *-sA(r)* ekini “düşünmek, saymak” anlamlarındaki **sā-*eylemine bağlamaktadırlar.

Korkmaz’a göre tasarlama kipleri içinde yer alarak *dilek-şart* kipi olarak adlandırılan *-sA* eki, tarihî gelişimi içerisinde iki farklı biçime ve iki farklı göreve sahip iki ekin tek ekte birleşmesi sonucu oluşmuştur. Şart kipi kuran *-sA* eki ile dilek kipi kuran *-sA* eki farklı yapı unsurlarından oluşmuştur. Korkmaz, şart bildiren *-sA* ekinin kökeni konusunda Ramstedt’in görüşüne katılır. Dilek bildiren *-sA* ekinin ise addan fiil türeten bir *+sA-* eki ile fiilden sıfat-fiil oluşturan bir *-k* ekinin birleşmesine (*+sAk*) dayandığını ifade eder (Korkmaz, 2009: 680). Kemal Erarslan’a göre ise (2000: 116) şart eki, *+sa-/+se-* isimden fiil yapma ekiyle *-r* geniş zaman isim-fiil ekinin birleşmesinden oluşmuş birleşik bir ektir. Bu

sebeple diğer isim-fiillere nazaran işlekliliğini bir ölçüde kaybederek şekil ve zaman eki durumuna geçmiştir. Ercilasun (2006: 693), eki, *sa-* (*fiil*)+*r* (*sıfat-fiil*) şeklinde açıklamanın fonetik olarak çok kolay olduğunu, anlam bakımından ise kolay olmadığını ileri sürer. Ona göre içinde şart kavramı da bulunduran *-dıkça*, *-dığı sürece*, *-dığı zaman* anlamları taşıyan ekin kökeni için zaman kavramından hareket etmek gerekir.

Kip ve kiplik kavramlarının işlevsel olarak ele alınmaya başlanmasından sonra tarihî ve çağdaş Türk lehçeleri üzerine yapılan çalışmalarda şart eki *-sA'*nın pek çok kiplik alanı işaretlediği tespit edilmiştir (Türkyılmaz, 1999; Benzer, 2010; Benli, 2013; Uçar, 2016; Bulak, 2011; Güler, 2018). *-sA* biçim birimi ile işaretlenen ve kimi kaynaklarda *dilek-şart* olarak geçen şart kipinin hangi kiplik alanları ifade ettiğini incelemek, şart kavramının sınırlarını belirlemek açısından önemlidir. Bu sebeple, bu çalışmada şart kipi eki *-sA'*nın Eski Anadolu Türkçesinin önemli temsilcilerinden Yûnus Emre'nin eserlerinde kullanılan işlevleri belirlenerek şart kipinin şart kiplik alanı dışındaki kiplik işlevleri gösterilmeye çalışılmıştır.

13. yy. Anadolu'sunun büyük mutasavvıflarından Yûnus Emre; dil, edebiyat ve kültür tarihimiz için büyük önem arz eder. Şiirlerini topladığı Divan'ında ve Risâletü'n-Nushiyye adlı eserinde işlediği temaların yanı sıra Arapça ve Farsçanın Türkçeye yeğ tutulduğu bir dönemde Türkçe yazmaya ağırlık vermesiyle de dikkat çeker.

Yûnus'un edebi dili için Timurtaş (1980, II): "Bu dil Yûnus Emre'yle, İslâmî Türk medeniyetinin o devirde taşıdığı bütün zenginliği içine alan ve aksettiren millî bir dil olmuştur. Bu yüzden bu dil, Türk halkının bütün duygu, heyecan ve düşüncelerini, bütün iç zenginliğini en iyi şekilde verebildiği için de son derece samimî ve bizdendir." demektedir. Tatçı (2008: 97-98) da Yûnus'un asıl dehasını, Türkçeyi sanatkârâne bir üslûpla kullanmasında arar ve Yûnus'u âdetâ Türkçe tasavvuf ve ıstılah dilinin kurucusu sayar. Tatçı'ya göre Yûnus'un dilinde Türkçe, edebî ve estetik bir hüviyet kazanmış, canlanıp yayılmıştır. Üstelik bu dil, İslâmî Türk medeniyetinin o devirde taşıdığı bütün zenginliği içine alan ve aksettiren bir özellik arz eder. Banarlı ise bu görüşlere kısmen katılır ve (1987: 335): "Yûnus Emre'nin Türkçesi, bazılarının yanlış olarak söyledikleri gibi bir öz Türkçe değildir. Bu dil, ortak İslâm medeniyeti içinde öteden beri gelişmeye başlamış ve bu ortak medeniyet dillerinden Türkçeleştirilmiş kelimelerle zengin bir İslâmî Türk dilidir." der.

Her ne kadar kullandığı yazı dili konusunda farklı görüşler olsa da Yûnus Emre yüzyıllardır sadece bu topraklarda değil tüm dünyada sevilen ve benimsenen evrensel bir isim olmuştur. Şiirlerinde insanları doğru yola davet etmiş; barışın, sevginin, cömertliğin, kardeşliğin kısacası insanlığın timsali olmuştur. Bu da din, dil, ırk fark etmeksizin her kesimden insana hitap edebilmesini sağlamıştır.

Bu araştırmada incelenen Divan ve Risâletü'n-Nushiyye'de şart kipinin iki esas işlevi olan *dilek/şart* ayrımı yapılmadan fiillere eklenen *-sA'*nın bulunduğu bütün örnekler *şart kipi* olarak kabul edilmiş ve sözcükler analiz edilerek anlam kategorilerine göre sınıflandırılmıştır.*

* Şart kipinin anlam sınırlarında tespit edilen kiplik işlevler ele alınırken her sözcükte iç içe geçmiş başka kiplik işlevlerin de bulunduğu görülmüştür. Ancak sınıflama yapılırken metnin bağlamına göre ön plana çıkan işleve göre adlandırma yapılmıştır. Bir işlevin baskın olması şart kipinin anlam sınırlarında başka bir işlev olmadığını göstermez. Çünkü kiplik alanların sınırlarını kesin olarak çizmek mümkün değildir. Bu çalışmada esas olan, kip işaretleyicilerinin asli işlevleri dışındaki anlam kategorilerini de işaretleyebildiğini göstermektir.

2. Yûnus Emre'nin Eserlerinde Şart Eki –sA'nın Anlam Kategorileri

2.1. Şart

–sA'nın şart kipi olarak adlandırılmasını sağlayan asli işlevinde –şart kipliğinde- kullanılmasıdır. Eylemi –sA ekinin dilek işleviyle çekimlenerek yüklem olmayan yani yan cümle kuran tüm sözcelerde diğer kiplik işlevler yanında şart işlevi de bulunur. Şart kipliğinde ana cümlede yüklem bildirdiği iş, oluş ve hareketin gerçekleşmesi bir koşula bağlanır:

Yüz bin peygamber gele hiç şefâ'at olmaya

Vay eger olmazısa Allah'un 'inâyeti (D, 380/7) (Tatçı, 2012: 523).

2.2. İstek

Türkçenin tarihî dönemlerinde dilek bildiren –sAk ve şart bildiren –sAr eklerinin –sA biçiminde tek bir eke dönüştüğü bu ekin her iki işlevi de taşıdığı düşünülmektedir (Korkmaz, 2009: 680). Bu durumda şart eki kimi zaman dilek/istek anlamında müstakil cümleler kurabilmektedir:

Şart ekinin kullanıldığı “gönül ve dervîş olubilsem dervîş” redifli şiirlerde istek anlamı ağır basmaktadır:

N'ola gelsen şimden girü fesâdı terk itsen gönül

Gâh aglasan günâhuna gâh kanâ'at itsen gönül

İşün gücün fesâdıla yakdı beni hırs odıla

İltsen yârı bir uğurdan yanar oda atsan gönül (D, 161/1-2) (Tatçı, 2012: 275).

Dosta bilişene irsem dostun yolına yürisem

'Ârıla nâmûsı kosam dervîş olubilsem dervîş

Eger virürlerse emân kullugum olmadı tamâm

İy bî-çâre Yûnus hemân dervîş olubilsem dervîş (D, 123/5,7) (Tatçı, 2012: 232).

Niçe âvâralıgla saña böyle bir iki gün nola olsañ seniñle (RN, 561) (Tatçı, 2012: 626).

Kimi sözcelerde müstakil yüklem olmasa da “–sA...istek kipi/emir kipi” yapısıyla istek anlamı verilmiştir:

Erenlerün himmetini ben bana yoldaş eyleyem

Her kancaru varurısam cümle işüm hoş eyleyem (D, 197/1) (Tatçı, 2012: 322).

Şöyle hayrân eyle beni 'ışkun odına yanayın

Her kancaru bakarısam gördüğüm seni sanayın (D, 268/1) (Tatçı, 2012: 398).

Yönelüp saña geldüm hâlümü bil

Mededün varısa gözüüm yaşın sil (RN, 44) (Tatçı, 2012: 579).

2.3.Zaman

Tasarlama kiplerinden olan şart kipi eki *-sA*, her ne kadar bildirme kipleri gibi belirli bir zaman dilimini işaretlemese de bazı sözcelere *-IncA -DIğIndA, -DIğI zaman* zarf-fiil ekleri gibi *zaman* anlamı katar. Yûnus Emre’de zaman anlamı, olay akışı verilirken öncelik-sonralık ilişkisi kurulması gerektiğinde ya da zaman zarflarının biri yerine sıkça kullanılmıştır. Ayrıca sözcelerde “kaçan...-sA” yapısı ile de zaman vurgusu yapılmıştır:

Ko beni yanayın göynüklerümle

Kaçan ‘âşık olsam ölmezem ayruk (D, 129/8) (Tatçı, 2012: 239).

Tâ’atuna turan zâhid nazaruna irerise

Tesbîhini unudup ol ayruk secde de itmeye (D, 3/2) (Tatçı, 2012: 102).

Ben dost için ağlarısam gözüüm yaşını kim sile

Yaşum niçe dine benüm böyle ‘acâyib derdile (D, 317/1) (Tatçı, 2012: 455).

Bize geldünise endîşe yeme

Ne kılam dëyübeni guşsa yeme (RN, 56) (Tatçı, 2012: 581).

Dursam senünle dururam baksam senünle bakaram

Her kancaru kim yürürem gönlüm yöni senden yana (D, 8/4) (Tatçı, 2012: 108).

2.4.Şartsızlık

Şartsızlık, sözcelere herhangi bir şarta bağlı olmaksızın durumun gerçekleşeceği, sonucun değişmeyeceği anlamı yükler. Eylemin gerçekleşmesi için kişinin iradesine bağlı olarak yerine getirilecek hiçbir şartın ve zorunluluk yoktur. *Şartsızlıkta* bir soyaçekim anlamı bulunmamasından dolayı *akıbetten* ayrılır. Yûnus Emre’de şart kipinin şartsızlık işlevi “kim n’iderse ...çâre yok , her ne hâle...-sA, ne kim dilerse... geniş zaman, kime dilerse...istek kipi, ne kim dilerseñ dilek senündür, dilerseñ dilemezseñ, her ne olsa” sözlerinin bulunduğu ifadelerde geçmektedir:

‘Âşık kişi miskîn olur yol içinde teslîm olur

Kim n’iderse boyun bura çâre yok gönül yıkmağa (D, 1/8) (Tatçı, 2012: 100).

Ta'na urman 'âşıklara her ne hâle dönerise

Fermân olımaz kendüye müşâhadeye gark ola (D, 259/2) (Tatçı, 2012: 389).

Anı bana sorarsan yönüm dostdan yana benüm

Her ne hâlde yürürisem mihrüm arta durur günde (D, 318/4) (Tatçı, 2012: 456).

Tamâm olsa işüñ yer gök senüñdür

Ne kim dilerisen dilek senüñdür (RN, 256) (Tatçı, 2012: 598).

Ko sevmeye dünyeyi kim kıla senden

Dilersen dilemezsen ala senden (RN, 333) (Tatçı, 2012: 606).

Bularuñ birlige ikrârı yokdur

Bulara her ne olsa 'arı yokdur (RN, 356) (Tatçı, 2012: 608).

2.5.Nasihah

Sözüne itibar edilen bir kimsenin bir konuda görece daha alt bir konumda bulunan birine bir eylemi gerçekleştirilmesi ya da gerçekleştirilmemesinin daha doğru olacağını öğütlemesine *nasihat* denir. İyilik, doğruluk, hoşgörü, cesaret gibi evrensel ahlaki değerleri, erdemli davranışları vurgulayan yönlendirmeler, akıl vermeler bu bağlamda değerlendirilir. Özellikle didaktik metinlerde *nasihat* kullanımına sık rastlanır. Yûnus Emre de lirik bir üslupla içindeki Allah aşkını betimlemekle birlikte bu aşkı diğer insanların da duyabilmesi için hem kendisine hem de diğer insanlara nasihat mahiyetinde sözler söylemiştir. Yûnus'un eserlerinde nasihat anlamında kullanılan sözcelerde "nasihat tut, ...dilerisen/isterisen...emir kipi, bir söz diyeyin sana dinle, sana 'ibret gereğise, aklı uy" gibi kiplik sözler kullanıldığı tespit edilmiştir. *Dikkat çekme* ifadelerinden sonra gelen sözler nasihat niteliği taşır:

Yûnus bu nasîhatı tutan yatlu olmaya

Bir niçe öğüt durur dinlesen başdan başa (D, 293/6) (Tatçı, 2012: 455)

Dilerisen bu dünyenün şerrinden olasın emîn

Terk eyle bu kibr ü kîni hurkaya gir dervîş yûri

İsterisen bu dünyede ebedî serhoş olasın

'İşk kadehin tolu götür yıl on'ki ay serhoş yûri (D, 403/4,5) (Tatçı, 2012: 549)

'Aceb öyle kim ola bulanmadın turıla

Öylelik isterisen yoldaş olgıl er ile (D, 304/3) (Tatçı, 2012: 440)

Yûnus sen dilerisen dostı görem dirisen

'Tyândur görenlere işde gönül içinde (D, 305/9) (Tatçı, 2012: 441)

Ol Fahr-i 'âlem Mustafâ ol ma'den-i sıdk u safâ

İsterisen andan vefâ incitmegil dervîşleri (D, 374/4) (Tatçı, 2012: 517)

Bir söz diyeyin sana dinle cânun varısa

Hiç tama' eylemegil 'aklun sana yarısı (D, 300/1) (Tatçı, 2012: 434)

Dilersen deoleti kapuda turgıl

Umarsan hil'atı tapuda turgıl (RN, 99) (Tatçı, 2012: 585).

Akıl bir kişidür Allâh'a bakar

Uyarsan 'akla uy ol buhlı yaķar (RN, 418) (Tatçı, 2012: 613).

2.6.Dikkat Çekme

Söylenen sözün etkisini artırmak, sözceyi daha vurgulu kılmak ve ilgi/dikkat uyandırabilmek için –sA eki *dikkat çekme* amacıyla kullanılır. Bu işlevde amaç; cümlelerde bulunan *nasihat, uyarı, tavsiye, yönlendirme, akıl verme* gibi kiplik yargıların etkisini artırmak olduğundan *dikkat çekme* ile bu anlam kategorileri iç içe geçmiş durumdadır. Yûnus Emre'nin eserlerinde dikkat çekmek için "Yûnus sözün anlarsan, ibret gereğise, öğüt alurısan/dutarısan, dinlerisen" gibi sözler kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yûnus sözün anlarsan söz ma'nûsin dinlersen

Sana bir 'amel gerek bunda kimsene kalmaz (D, 103/6) (Tatçı, 2012: 210).

Sana 'ibret gereğise gel göresin bu sinleri

Ger taşısan eriyesin bakup göricek bunları (D, 368/1) (Tatçı, 2012: 511).

Öğüt alurısan sen bu haberden

Gerek hâriciler sürile şardan (RN, 476) (Tatçı, 2012: 618).

Öğüt dutarısan koma eteğin

Tâc eyle başuñña ayağı hâkin (RN, 468) (Tatçı, 2012: 617).

Eger diñlerisenñ haber vereyin

‘Akıl cāsūsı ne dër göstereyin (RN, 85) (Tatçı, 2012: 584).

2.7.Uyarı

Uyarı; kişiyi tehlikelerden, hatalardan, olumsuz durumlardan uzak tutabilmek için ikaz etmek, ona yapması ya da yapmaması durumunda karşılaşacağı sonuçları göstererek tedbir almasını sağlamaya çalışmak için söylenen sözlerdir. Bu işlev de *nasihat, tavsiye, yönlendirme, akıl verme, dikkat çekme* kipliklerinde olduğu gibi kişinin bir şeyi yapması ya da yapmaması hakkında yönlendirme sözleri içerdiğinden bu işlevlerle aynı kiplik alan içerisinde değerlendirilebilir. Ancak *uyarımın* devamında olumsuz bir durumun olacağı haberinin yer alması ya da çoğunlukla kişiyi bir işi yapmaktan uzak tutma, men etme anlamı bulunur:

Ger togrı turmazısa mâl terkin urmazısa

Yola cân virmezise tuymaz sohbet içinde (D, 295/17) (Tatçı, 2012: 428).

Eger katı buşarısan başun nefse koşarısan

Nefs hâline düşerisen ol buşduğı ‘akıl kanı (D, 412/6) (Tatçı, 2012: 561).

Bu sohbeta gelmeyenler Hak nefesi almayanlar

Sürün anı bundan gitsün tururısa çok iş ider (D, 80/4) (Tatçı, 2012: 184).

Nefsün begenmeyeni ayruklara sanmağıl

Ayruklara sanursan bilgil kim işün şaşa (D, 293/2) (Tatçı, 2012: 425).

Dimesün kim müselmânam Çalap emrine fermânam

Dutmazısa Hak sözini fâyide yok dînden ana (D, 11/3) (Tatçı, 2012: 111).

2.8.Korkutma

Korkutma kipliğinde kişiyi bir eylemi gerçekleştirmekten uzak tutmak amacıyla eylemin gerçekleştiği takdirde korkutucu sonuçlarının olacağından söz edilir. Özellikle dinî metinlerde “cehennem, kabir azabı, haram, ölüm” kavramlarıyla kişi üzerinde engelleyici bir baskı oluşturarak eylemden kaçınılmasını sağlamak üzere kurulan sözcelerde bulunur. Yûnus Emre’nin eserlerinde *korkutma* anlamının bulunduğu sözcelerde “gûr ‘azâbı, buyruğın tutmazısan, bi’llâhi ol Tanrı hak’ı” gibi *korkutma*

olarak değerlendirilebilecek sözlerin geçtiği tespit edilmiştir. Korkutma ile kuvvetli emir iç içe geçmiş durumdadır:

Unluk sinüündür senün sakın gûr 'azâbından

Mustafâ böyle didi inanursan Kur'ân'a (D, 313/11) (Tatçı, 2012: 450).

Buyrugın tutmazısan Âdem'leyin

Üç yüz yılda yaşunı dindürmeye (D, 326/3) (Tatçı, 2012: 464).

Eger kîne tutarısan gitdi senden îmân dahı

Bi'llâhi ol Tanrı hak'ı yokdur bu sözün yalanı (D, 412/12) (Tatçı, 2012: 562).

2.9. Teslimiyet

Kabullenme, kişinin baş edemediği ya da karşılık vermekten imtina ettiği durumlara razı olması anlamına gelir. Ancak dini metinlerde Allah'a kayıtsız şartsız iman yani teslimiyet söz konusudur. Yûnus Emre'de hak yoluna teslimiyet içeren sözcelerde “-sA... râzîyam/hoşdur, Hak'dan artuk kimse bilmez” sözlerinin kullanımına rastlanmıştır.

Râzîyam ol oda ben günde bin kez yanarısam

Gör niçe cân fidâ kılur şem'i öninde pervâne

Hoşdur eger yürürisem 'ışk odına yana yana

Pes yanmadın nite olam çün 'ışk odı düşdi cânâ (D, 294/1,7) (Tatçı, 2012: 426).

Hak'dan artuk kimse bilmez kâfir müselmân kim durur

Ben kıluram namâzumı Hak geçürürse nâzumı (D, 349/2) (Tatçı, 2012: 489).

2.10. Kararlılık

Kararlılık, inandığı değerlere sıkı sıkıya bağlı olma ve verdiği hükümden geri dönmeme anlamına gelir. Yûnus Emre de tam teslimiyet içinde hak yoluna gönül vermiştir. Eserlerinde de bu durumu şöyle ifade eder:

Yüz bin cefâ kılur bana

Senden yüzüm döndürmezem

Cânum dahı alurisan

Senden yüzüm döndürmezem (D, 219/1) (Tatçı, 2012: 347).

Sekiz Uçmak 'arz olursa yitmiş bin Hûrî gelürse

Aldamaya bu cânımı bunda nite aldanayın (D, 268/6) (Tatçı, 2012: 398).

Yüz bin eger cevr ü cefâ ugrarısâ sûretüme

Hiç eksilmez şâdılgum cümle diler seni sevmek (D, 144/7) (Tatçı, 2012: 256).

Bin yıl toprakda yatursam hiç komayam Ene'l-Hakk'ı

Ne vakt gerek olurısâ 'ışk nefesin uru gelem (D, 182/7) (Tatçı, 2012: 302).

2.11.Kesinlik

Kesinlik; eylem, durum veya olayın kesin olarak gerçekleştiğine/gerçekleşeceğine yönelik anlam taşıyan ya da kesin bir çıkarımın söz konusu olduğu sözcelerde bulunur. Yûnus Emre'de sözcelere kesinlik anlamı katmak için “-sA dahı...mAz, -sA...-sA gerek, -sA...olası degül” yapılarının ve “va'llâhi” yemin sözünün kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu âhıla bu zârıla bu hikmeti kim ne bile

Bilse dahı gelmez dile tutdum yüzüm senden yana (D, 8/3) (Tatçı, 2012: 108).

Cümle 'âlem gelürise ansuz dermân olmayısar

Derdüme kim dermân olur çün gönlümde ol sevile (D, 317/3) (Tatçı, 2012: 455).

'Şeyh ü dânişmend ü fakı gönül yapan bulur Hak'ı

Sen bir gönül yıkdunısâ gerekse var yüz yıl okı (D, 410/4) (Tatçı, 2012: 559).

Cân neye ulaşırısâ 'akıl da ana harc olur

Gönül neyi severise dil anı şerh itse gerek (D, 139/5) (Tatçı, 2012: 251).

Gevhersüz gönüllere yüz bin söz eydürisen

Hak'dan nasîb olmasa nasîb olası degül (D, 158/3) (Tatçı, 2012: 271).

Kanda bulam isteyüben iy gönül seni kandasın

Kanda vîrâne varısâ va'llâhi gönül andasın (D, 278/1) (Tatçı, 2012: 408).

İmdi bilgil ki kanķı bölükdensin kanķısınun sözün dutarsañ anun bölügindensin va'llâhu a'lem (Tatçı, 2012: 576).

2.12.Öneri-Teklif

Karşı tarafın yararına olacak bir eylemi gerçekleştirmeyi önerme durumunda şart kipi, *öneri-teklif* anlamında kullanılır. Yûnus Emre'de *öneri-teklif* işlevlerinin bulunduğu sözcelerde “ger cân kabûl kılurısa/ dilersen/ gerekise... istek kipi 1.teklik” gibi yapıların ve kiplik sözlerin geçtiği tespit edilmiştir. Bu anlamın bulunduğu sözcelerde sunulan teklif ve önerinin karşı taraftan kabul görmesi *isteği* de bulunur:

Cânım kurbân kılam ana ger cân kabûl kılurısa

Kaçanısa ölesiyem niçe bunda diri turam (D, 205/5) (Tatçı, 2012: 333).

Dilersen çaybeti ben bildüreyin

Şakâvet perdesini kaldurayım (RN, 543) (Tatçı, 2012: 624).

Eger bizden almazsanuz siz satunuz biz alalum

Zîrâ bizüm bu gönümüz ser-mâyeli dükkân imiş (D, 121/6) (Tatçı, 2012: 230).

Kime ki dost gerekise eydeyim ne kılasını

Terk eyleye kendözini hiç anmaya n'olasın (D, 348/1) (Tatçı, 2012: 488).

2.13.Karşılaştırma-Benzetme

Karşılaştırma, nitelik ya da nicelik açısından ortak noktaları bulunan kavramların birbirlerine göre üstün veya eksik taraflarının kıyaslanmasıdır. Karşılaştırılan kavramların benzer nitelikleri bulunduğundan *karşılaştırma* ve *benzetme* işlevleri bir arada değerlendirilmiştir. *Nasihât, tavsiye* gibi yönlendirme durumlarında ifadeye dayanak sağlamak için de bu işlevden yararlanır. Yûnus Emre'de *karşılaştırma/benzetme* içeren sözcelerde “-dAn beter, -sA yig/ -sA ... gibi” kiplik sözlerin kullanıldığı görülmüştür:

Ol kişi kim yol eridiür garîb gönüller yâridür

Bir söz diyem tutarısa yigdür şeker baldan ana (D, 11/7) (Tatçı, 2012: 111).

Bir hastaya vardunısa bir içim su virdünise

Yarın anda karşı gele Hak şarâbın içmiş gibi

Bir miskîni gördünise bir eskice virdünise

Yarın anda sana gele Hak şarâbın içmiş gibi (D, 388/5-6) (Tatçı, 2012: 533).

Yûnus miskîn bu ögüdi sen sana virsen yig idi

Bu şimdiki mahlûkâta ögüt assı kılmaz ola (D, 6/8) (Tatçı, 2012: 106).

2.14.Sitem

Gerçekleşmiş ya da gerçekleşmemiş eylemlerden duyulan memnuniyetsizliğin karşı tarafa kimi zaman laf dokundurma yollu ifade edildiği sözcelerde -sA eki bu işlevde kullanılmıştır:

Gönül içeriü dostıla ben kapuda feryâd u zâr

Bin yıl zârı kılurısam hâlün nedür diyü sormaz (D, 104/5) (Tatçı, 2012: 211).

Kime gönül virdümise benümile yâr olmadı

Hâlüm bilüp derdüm sorup bana vefâdâr olmadı (D, 386/1) (Tatçı, 2012: 531).

2.15.Akıbet

Akıbet, niteliği gereği değişmesi mümkün olmayan durumlar karşısında bir eylemin gerçekleşmesi yahut gerçekleşmemesi için daha fazla gayrete gerek olmadığı durumları betimler. Durum tartışmasız ve açıktır, sözcelerde işin akıbetine, sonucuna dikkat çekme vardır. *Akıbet* sözleri, kişinin ibret alıp ders çıkarması için *nasihat* sözcelerinde dayanak nokta olabilir. *Akıbet* de *kesinlik* gibi tartışmasız, açık seçik bir hüküm içerse de yaradılışa vurgu yapması yönüyle *kesinlik*ten ayrılır:

Kara taşa su koyarsan elli yıl ısladurısan

Hemân taş gine bayığı hünerlü taş olur degül

Şah balabân şâhin togan zihî ögmiş anı ögen

Togan za'îf olurısa toganlıktan kalur degül (D, 157/3-6) (Tatçı, 2012: 270).

Yâ niçe saklarısan dür-dâne gevher olmaz

Keklik keklikle uçar hemîşe bâz bâz ile (D, 335/5) (Tatçı, 2012: 473).

Ne denlü kuvveti olursa bınar

İremez denize ol yire siner (RN, 159)) (Tatçı, 2012: 590).

2.16.Karşıtlık

Yûnus Emre'de anlatımı kuvvetlendirmek için karşıt kavramların kullanıldığı sözcelerde şart eki *karşıtlık* anlamında çok sık kullanılmıştır:

Ol dost bize gelmezise ben dosta girü varayın

Çeküben cevır ü cefâyı dostumun yüzün göreyin (D, 266/1) (Tatçı, 2012: 396).

Söylerisem gelmez dile kim söge bana kim güle

Bâri yanayın derdile hâlüm dile gelmeyeyin (D, 269/4) (Tatçı, 2012: 399).

İsteridüm Allah'ı buldumısa ne oldu

Aglarıdum dün ü gün güldümise ne oldu (D, 393/1) (Tatçı, 2012: 538).

2.17. Sebep-Sonuç

Bazı kiplik alanlar kesin çizgilerle birbirinden ayrılamayacak kadar iç içe geçmiştir. Bu durum *sebep-sonuç* kipliğinin geçtiği sözceler için daha belirgindir. *Sebep-sonuç* anlamının bulunduğu tüm sözcelerde mutlaka “*nasihat, emir, tavsiye, uyarı, kesinlik*” gibi başka işlevler de bulunmaktadır. Yûnus Emre’de şart eki –sA ile çekimlenen bazı sözcelerde “*anun için, zîrâ, pes*” sözleri kullanılarak eylemlerin gerekçeleri verilmiştir:

Eger beni Cercîs'leyin yitmiş kez öldürürisen

Dönem girü sana varam zîrâ ki 'ârum yok duru (D, 52/5) (Tatçı, 2012: 154).

Hoşdur eger yürürisem 'ışk odına yana yana

Pes yanmadın nite olam çün 'ışk odı düşdi cânâ (D, 294/1) (Tatçı, 2012: 426).

2.18. Amaç- Sonuç

Amaç-sonuç da *sebep-sonuç* gibi diğer anlam kategorileriyle bir arada kullanılır. *Nasihat* ve *tavsiye* kipliklerinde ulaşılmak istenen amaçlar vurgulanırken –sA ekinin *amaç* işlevi ön plana çıkar. Yûnus’un eserlerinde amaç bildirmede “*istek kipi...diyü, irmek dilersen maksuda, anun için, dilerisen...istek kipi*” kullanımları tespit edilmiştir:

Eger gerçek kulmuşsam ana kullık klayıdum

Aglayadum bu dünyede yarın anda gülem diyü (D, 285/3) (Tatçı, 2012: 416).

İrmek dilersen maksûda çok hizmet eyle her işde

Sen senligünden usan nûr-ı didâr olan gelsün berü (D, 288/4) (Tatçı, 2012: 419).

Ölüp sine girürisem etüm-tenüm çürimeye

Anun için kim dünyeden ben giderem sevmegile (D, 317/4) (Tatçı, 2012: 455).

Yûnus senün işün budur dutgıl ulular etegin

Dilerisen pâk olasın gönüllerde olgıl bâkî (D, 366/9) (Tatçı, 2012: 508).

2.19.Meydan Okuma-Cesaret

Meydan okuma, bir olay ya da kimse karşısında korku veya çekince duyulmadığının ve karşı tarafın o konuda etkisiz görüldüğünün ifade edilmesidir. Bazen bu durum; muhatabı hesaplaşmaya, kavga veya yarışmaya davet ederek gücünü, üstünlüğünü ispatlamaya çalışmak şeklinde ortaya çıkabilir. Yûnus Emre’de ise daha çok bir gerçeği ispat etmek için karşı tarafı iknaya çalışırken ya da gücünü göstermeye çalışırken kullanılmıştır:

Ben seni sevdiğüm için eger bahâ dirlerise

İki cihân milkin virem dahı bahâsı yitmeye (D, 3/5) (Tatçı, 2012: 102).

Er tonını giyübeni togru yola gelmezise

Çıcarsun ol tonı yohsa noksân irer tondan ana (D, 11/5) (Tatçı, 2012: 111).

İnanmazsanı başa sen kendün özle

Benüm dedüğümü kendün de gözle (RN, 341) (Tatçı, 2012: 606).

Yûnus sahîlğa girdün ise berk

Gör imdi yola ne itmek gerek terk (RN, 465) (Tatçı, 2012: 617).

2.20.Varsayım-Tahmin

Gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesi durumunda olacaklarla ilgili fikir yürütmek, tasarlama yoluyla tahminde bulunmak için şart eki bu kiplik anlamda kullanılır. Yûnus Emre’de bu kiplik nadiren “-sA idi...-ArdI/mAzdI” morfolojik işaretleyicileri ile sağlanmıştır.

Eger görseyidün kendü zevâlün

Kimesne anımağa kıalmazdı hâlün (RN, 565) (Tatçı, 2012: 626).

Ben eger tapsam ana ol vaktin taparidum

Şimdi hod toprak olup zîr ü zeber eyledi (D, 356/21) (Tatçı, 2012: 498).

Ben sevdiğüm ma’sûkayı sen dahı bir görseyidün

Virmeyedün bu öğüdi fidâ kılaydun sen cânı (D, 402/3) (Tatçı, 2012: 548).

2.21.Gereklilik-Zorunluluk

Gerçekleştirilmesi istenen bir eylemin gerekliliği üzerine kurulan sözceler *gereklilik* anlamı taşır. Bu nedenle *gereklilik* anlam alanı ile *istek* anlam alanı birbiriyle örtüşen bir nitelik taşır. Kişiyi

gerçekleştirmesi istenen eylemin gerekliliğine inandırma, ikna etmeye çalışma sürecinde *sebeb* ve *amaçlar* ileri sürülebilir, *açıklamalarda* bulunulabilir. Bu nedenle gereklilik cümlelerinde başka kiplik alanlar da bulunur. Yûnus Emre’de şart ekininin gereklilik işlevinde –sA gerek” yapısının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tapduk eydür bu Yûnus’a bu ‘ışk Hakk’a irse gerek

Kamulardan ol yücedür ben ana niçe ireyin (D, 266/6) (Tatçı, 2012: 396).

Sen hocasın ben bir kulam ebedî kullukda kalam

Bu sözümi cümle ‘âlem bilse gerek şimden girü

Fenâ sarâyından göçüp bekâ sarâyına geçüp

‘İşkun şarâbından içüp kansa gerek şimden girü (D, 286/5-7) (Tatçı, 2012: 417).

Müsülmânâm diyen kişi şartı nedür bilse gerek

Tanrı’nun buyruğun tutup biş vakt namâz kılrsa gerek (D, 136/1) (Tatçı, 2012: 248).

2.22.Açıklama

Şart kipi eki –sA; bir konuyu açıklığa kavuşturmak, izah etmek ya da bir hususta karşı tarafa bilgi vermek amacıyla *açıklama* anlamında kullanılabilir. Açıklama sözcelerinde *uyarı*, *tavsiye*, *nasihat*, *dikkat çekme*, *sebeb-sonuç* gibi yan işlevler bulunabilir. Yûnus’un eserlerinde genellikle soru ifadeleri kullanılarak açıklama yapmak için zemin hazırlanmıştır:

Bu cismüm belâsıdur adum Yûnus olduğu

Zâtum sorar olursan sultâna benem sultân (D, 260/7) (Tatçı, 2012: 390).

Dirlik budur ‘âşık Ma’sûk yolında öle

Sorarlarsa eyidem ‘âşıkun burhânını (D,398/4) (Tatçı, 2012: 544).

Bu kipliğin geçtiği bazı sözcelerde ise “söylerisem, eydür Yûnus, sorarısın” gibi kiplik sözler geçtiği görülmüştür:

Anı seven ‘âşıklarun söylerisem sıfatını

Anun ‘ışkı urganında koyundan da yavaş oldu (D, 354/7) (Tatçı, 2012: 495).

Eydür Yûnus kim hakikat ben Mecnûn oldum ‘âkıbet

N’ola disen Mecnûn-sıfat hoş tutunuz Mecnûn’umı (D, 409/6) (Tatçı, 2012: 558).

Yûnus'a sorarısan bu sözleri kandan alur

Meger ol dıvân-ı 'ışkun defterinden yâd ider (D, 67/9) (Tatcı, 2012: 170).

Bu ben ben didüğüm eger ben isem

Bu benligüm bana niçün virilmez (D, 107/10) (Tatcı, 2012: 215).

Dost 'ışka ulaşalıdan dünyâ âhiret bir oldı

Ezel-ebed sorarısan dün ile bugündür bana (D, 7/8) (Tatcı, 2012: 107).

2.23.Övgü

Bir kimsenin meziyetlerini sayarak onu onure etmek, onun ruhunu okşamak için edilen sözler anlamına gelen *övgü*, incelenen eserlerde Tanrı övgüsü olarak yer almaktadır. Sözcelerde övgüyle birlikte *abartma* anlamı da bulunmaktadır:

Uçan kuřlar uçunur esen yıl görse turur

Dıvler hükmüne girür Belkıs-Süleymân musın

Ölü görse dirilür kalıbına cân gelür

Toprakdan âvâz gelür 'İsâ bin Meryem misin (D, 257/3-5) (Tatcı, 2012: 387).

İki cihân toptolu bâg u bostân olurısa

Senün kokundan eyü gül bostân içinde bitmeye (D, 3/6) (Tatcı, 2012: 102).

Sensin benüm cânım cânı sensüz karârum yok durur

Uçmak'da sen olmazısan va'llâh nazarum yok durur

Baksam seni görür gözüm söylerisem sensin sözüm

Seni gözetmekden dahı yigrek şikârum yok durur

Söylerisem dilümdesin ger tek tursam gönlümdesin

Gönlüm gözüm seni sever ayruk nigârum yok durur (D, 52/1-3) (Tatcı, 2012: 154).

2.24.Temenni

Gerçekleşmesi istenen iyi dileklerin ifade edildiği yahut varlığından memnuniyet duyulan bir durumun devamının dilendiği sözcelerde –sA eki bu işlevde kullanılır. Yûnus'un eserlerinde bu sözcelerde “-sA ...emir kipi/-ısar/istek kipi” yapılarının kullanımı tespit edilmiştir:

Agu içerse nûş olsun süçi içerse hoş olsun

Yûnus ile yoldaş olsun gelsün Allâh'ına gide (D, 265/5) (Tatçı, 2012: 395).

Kıldıysa tenün kısmet cânun bulısar vahdet

Derdün varısa n'oldun dermân bulasın bir gün (D, 229/4)

Yûnus yoldan ırmasun yüksek yirde turmasun

Sinle Sırât görmesün sevdügi didârısa (D, 299/8) (Tatçı, 2012: 433).

Maķâmını yıķarsañ tã'atla murâduña êresin devletile (RN, 597) (Tatçı, 2012: 629).

Sabır gözet sabır 'azîz olasın

Sabır beklerisenj mâ'nî bulasın (RN, 308) (Tatçı, 2012: 604).

Sahâvet êderisenj 'ışķ alasın

Tamâm terk olıcaķ 'ışķda ķalasın (RN, 477) (Tatçı, 2012: 615).

Kim bize taş atarısa güller nisâr olsun ana

Çırâguma kasd idenün Hak yandursun çırâgını (D, 376/5) (Tatçı, 2012: 519).

2.25.Çaresizlik

Çaresizlik, kişinin yaşadıkları karşısında kendisini dirayetsiz hissederek ne yapacağını bilememe, çözümsüz kaldığı için güçsüz bir ruh haline bürünme durumudur. Yûnus Emre'de *çaresizlik*, yapılan hatalardan ve işlenen günahlardan Tanrı'ya karşı hissedilen mahcubiyet olarak geçer. Sözcelerde "n'ola hâlüm, nic' edeyin n'ideyin, n'eyleyeyin, benden ümîd yokdur bana" kiplik sözleri bu işlevi vurgulamak için kullanılır:

Yûnus'un "olursa n'ideyin ben" redifli şiiri bu işleve güzel bir örnektir:

Hey yârânlar hey kardaşlar nic' edeyin n'ideyin ben

Sen benüm kulum degülsin dir olursa n'ideyin ben

Zelîl mağbûn kala başum anda hîç dinmeye yaşum

Mahşer günü içüm taşum nâr olursa n'ideyin ben (D, 274/1-2) (Tatçı, 2012: 404).

Vay ki n'ola hâlüm bilinmezise ahvâlüm

Yılan-çıyan karınca üşe dilüm üstine (D, 340/4) (Tatçı, 2012: 479).

Ne mesel bağlasam olur ne hod gönül karâr kılır

Kim benzedür misl ü misâl hâşâ anı benzetmeyem (D, 183/2) (Tatçı, 2012: 303).

Yûnus Emrem derdün katı

Hayra geçmez bir tâ'atı

Olmazsa Hak 'inâyeti

Ben n'ideyin n'eyleyeyin (D, 275/7) (Tatçı, 2012: 405).

Bir kezden ol oldum ahî benden ümîd yokdur bana

Ben olısam pes ol kanı ben bu sırra irimezem (D, 174/5) (Tatçı, 2012: 291).

2.26.Dua-Yalvarma-Beddua

Dualar; yaratıcıdan gelmesi umulan bir yardım talebini, beklentiyi, dileği içeren sözlerdir. Yûnus Emre'de *dua-yalvarma* daha çok başkası için iyi temennide bulunmak anlamında geçmektedir. Bu sözcelerdeki temennilerin eyleyicisi Tanrı olduğundan temenni başlığında değil dua başlığında ele alınmıştır:

Öyle namâzın kılasın her ne dilersen bulasın

Tamu'dan âzâd olasın kullar âzâd olsa gerek (D, 136/4) (Tatçı, 2012: 248).

Yûnus'ı sen yarlıgağıl bu günâhlu kullarıla

Eger yarlıgamazısan key katı firâk Çalab'um (D, 186/7) (Tatçı, 2012: 308).

Dua Tanrı'dan istenen iyi dilekler iken beddua ise bir kimsenin kötülüğünü istemek üzere söylenen kötü dileklerdir:

Gökden inen dört kitâbı günde bin kez okurısan

Va'llâh didâr görmeyesin sevmeyisen dervîşleri (D, 374/8) (Tatçı, 2012: 517).

Eger konşı hak'ı boynundayısa

Cehennemde yarım bâkî kalasın (D, 279/12) (Tatçı, 2012: 410).

Ger tâ'at kılmazısa üstâda varmazısa

Şer'iden olmazısa adı la'net içinde (D, 295/14) (Tatçı, 2012: 428).

2.27.Rica

Rica, isteğin nezaket olgusu içerisinde sunulduğu anlam alanıdır. Her ricada bir isteğin de bulunmasından dolayı bu iki kiplik alan iç içedir. Yûnus Emre’de bu kiplik alan nadiren geçmektedir:

Yûnus miskîn delüdüdür hem sözünden bellüdüdür

‘Ayıblaman yârenler eksüklüğü varısa (D, 300/10) (Tatçı, 2012: 434).

3.Sonuç

Yapı odaklı geleneksel dil bilgisi yaklaşımlarında *kip ve kiplik* kavramları gerek adlandırılmaları gerekse işaretledikleri işlevler bakımından tek boyutlu olarak değerlendirilirken işlevselci yaklaşımların ortaya çıkmasıyla bu kavramlar yeni bakış açısı ve yöntemlerle tekrar ele alınmıştır. Semantiğin araştırma alanı olan *anlam* da işlevsellik açısından ele alınırken yalnızca sözcük ve cümleler değil konuşucunun dinleyicinin duygu durumları, iletişim ortamı, parçalarüstü ses birimleri, bağlam gibi pek çok etmenin anlamı etkilediği göz önünde bulundurulmuştur.

Dilde anlam, biçime indirgenemeyecek kadar geniş kapsamlı olduğundan duygu durumlarını ifade etmede yalnızca gramatikal bir ulam olan kiplere bağlı kalmak mümkün değildir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden –sA eki birincil anlam alanı olan şart bildirme işlevinden dolayı şart kipi olarak adlandırılmaktadır. Oysa şart ekinin sözcelerde şart dışında pek çok anlam kategorisini de işaretleyebildiği görülmüştür. Bu çalışmada dili kullanma kabiliyeti ve şiirlerindeki lirizmin dünya çapındaki etkileriyle Eski Anadolu Türkçesi Dönemi’nin mutasavvıflarından Yunus Emre’nin Divan ve Risâletü’n-Nushiyye adlı eserleri şart ekinin bulunduğu sözceler, anlam kategorilerine ayrılmıştır. –sA biçimbiriminin şart dışında 26 kiplik alanı daha işaretlediği belirlenmiştir: *istek, zaman, şartsızlık, nasihat, dikkat çekme, uyarı, korkutma, teslimiyet, kararlılık, kesinlik, öneri-teklif, karşılaştırma-benzetme, sitem, akıbet, karşıtlık, sebep-sonuç, amaç- sonuç, meydan okuma-cesaret, varsayım-tahmin, gereklilik-zorunluluk, açıklama, övgü, temenni, çaresizlik, dua-yalvarma-beddua.*

İncelenen eserlerin dinî içerikli olmasının kiplik alan çeşitliliğini sınırlandırmamış olması Yûnus Emre’nin dili ustaca işlemeden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu çalışma 13.yy. Anadolu Türkçesinin sınırlı biçimbirimlerle sınırsız anlam üretebilme kabiliyetini göstermesi açısından önemlidir.

Kaynakça

- Banarlı, N. S. (1987). Resimli Türk edebiyatı tarihi, C: I. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Benli, N. (2013). *Eski Uygur Türkçesinde tasarlama kiplerinin yapı ve işlev bakımından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Benzer, A. (2010). –sA ekinin işlevleri ve dilek-şart ayrımı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları dergisi*, 28, 131-140.
- Bulak, Ş. (2011). –sA ekinin işlevleri. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü dergisi (TAED)*, 46, 25-38.
- Erarslan, K. (2000). –sar/-ser isim-fiil ekinin yapısı ve fonksiyonları. *Hasan Eren armağanı*. Ankara: TDK Yayınları, 92-127.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

-
- Güler, E. (2018). *Tarihî Kıpçak Türkçesinde tasarlama kiplerinin işlevleri*. Doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kolektif (2006). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri grameri-1 (fiil-basit çekim)* (editör: Ahmet Bican Ercilasun). Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri: şekil bilgisi* (3. baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Tatçı, M. (2008). *Yûnus Emre dîvânı inceleme*. İstanbul: H Yayınları.
- _____ (2012). *Yunus Emre, divan-ı ilahiyat*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1980). *Yûnus Emre dîvânı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türkyılmaz, F. (1999). *Tasarlama kiplerinin işlevleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uçar, F. M. (2016). *Çağatay Türkçesinde –sA ekinin işlevleri*. *International Journal Of Social Science*, 48, 141-154.
- Yaylagül, Ö. (2002). *Türk dilinde –sA(r)'lı kuruluşlar (tarihî karşılaştırmalı bir durum çalışması)*. Doktora tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.